

MARIA DZIEWICKA
Instytut Ekonomiki Rolnej
Warszawa

ZAROBKOWANIE CHŁOPÓW POZA GOSPODARSTWEM ROLNYM

Rozpowszechnienie się zarobkowania chłopów poza gospodarstwem rolnym w Polsce wynika z szeregu przyczyn. Główna z nich — to proces industrializacji kraju, który stwarza zapotrzebowanie na nowe ręce robocze w przemyśle, a także w innych dziedzinach gospodarki narodowej poza rolnictwem. Procesowi industrializacji towarzyszy zmiana struktury ludności w kraju, stosunkowo szybkie tempo wzrostu odsetka ludności zatrudnionej poza rolnictwem w porównaniu z odsetkiem ludności zatrudnionej w rolnictwie. Według spisu ludności z 1931 roku odsetek ludności rolniczej wynosił 60%, według spisu 1950 — 47%.

Wydaje się, że faktyczny odsetek ludności rolniczej jest obecnie w Polsce mniejszy w związku z dalszym rozpowszechnianiem się stałego zarobkowania małorolnych chłopów poza rolnictwem, które przekształca ich w nierolników, a ich gospodarstwa rolne w działki pomocnicze.

W niniejszym artykule chcemy naświetlić nieco to zagadnienie opierając się na danych ankiet dotyczących struktury społecznej wsi, a przeprowadzonych przez Instytut Ekonomiki Rolnej w latach 1947 i 1957. W części dotyczącej 1957 roku jest to informacja o niektórych spośród już opracowanych wyników. Opracowanie całości nie jest jeszcze zakończone ze względu na obfitość materiału oraz szczupłość kadr i środków, możliwych do uruchomienia przy tej pracy.

W 1947 roku zbadane były 93 wsie, w 1957 roku — 80 wsi. W każdej wsi ankietowane były wszystkie gospodarstwa. Dane obu ankiet nie są w pełni porównywalne ze względu na nieco inną zbiorowość, dają jednak pojęcie o charakterze i kierunku zmian, jakie zaszły w badanym okresie. Dane ankiety 1957 roku o zarobkowaniu potwierdza spis gospodarstw i ludności rolniczej, przeprowadzonej przez GUS w czerwcu 1957 r. Tak np. w rejonie południowo-wschodnim (woj. rzeszowskie, krakowskie i południowa część kieleckiego), a więc w rejonie o największym nasileniu małorolności, odsetek mężczyzn zarobkujących stale poza gospodarstwem rolnym w stosunku do ogółu mężczyzn zamieszkałych w indywidualnych gospodarstwach rolnych o obszarze 0,1 ha wynosi według spisu 20,6%, według ankiety — 23,7%.

Struktura obszarowa gospodarstw zbadanych w ankiecie i w spisie jest mniej więcej ta sama.

Tabela 1 obrazuje wzrost zarobkowania małorolnej ludności wiejskiej poza gospodarstwem rolnym oraz zmiany w charakterze tego zarobkowania w okresie dziesięciolecia 1947—1957.

Tabela 1

Zarobkowanie w gospodarstwach małorolnych

Wyszczególnienie		Rejony		
		środkowo- zachodni	środkowo- wschodni	południowo- wschodni
Liczba gospodarstw	1947	301	523	757
	1957	417	988	1271
Odsetek gospodarstw z zarobkującymi w gospodarstwach uspołecznionych i rzemiośle	1947	44	24	25
	1957	72	44	58
Odsetek gospodarstw z zarobkującymi jako najemnicy w prywatnych gospo- darstwach rolnych	1947	17	34	23
	1957	8	11	4

Jak widać z danych tabeli, w minionym dziesięcioleciu zarobkowanie ludności chłopskiej poza gospodarstwem rolnym w badanych wsiach nie tylko znacznie wzrosło, ale także zmieniło swój charakter. Wyraźnie zmalał odsetek wynajmujących się do pracy sąsiadom, wzrósł odsetek zarobkujących w sektorze uspołecznionym i rzemiośle. Jednocześnie z tym zachowały się istotne różnice między rejonami. Zarobkowanie małorolnych chłopów jest w dalszym ciągu znacznie więcej rozpowszechnione na zachodzie kraju.

Wskutek rozpowszechnienia się zarobkowania poza gospodarstwem pojęcie małorolnego chłopca przestało być jednoznaczne. Obszar posiadanego gospodarstwa tylko w pewnym stopniu charakteryzuje pozycję społeczną jego właściciela. Aby zdać sobie sprawę ze stopnia zróżnicowania małorolnych chłopów w poszczególnych rejonach kraju gospodarstwa o obszarze 0,50—3 ha lub 0,50—4 ha (w zależności od rejonu) podzielono na 5 grup.

Do pierwszej zaliczono wszystkie gospodarstwa (rodziny), w których głowa rodziny stale zarobkuje poza gospodarstwem, wyłączając zarobkowanie u sąsiadów. Wyjątek stanowią w tej grupie rzemieślnicy, którzy podali tylko dorywcze zatrudnienie w rzemiośle. Ze względu na trudność ustalenia, w jakiej mierze rzemiośle jest zajęciem stałym — wszystkich rzemieślników zaliczono do grupy pierwszej — chłopów-robotników. Za stałe zatrudnienie przyjmowano także zatrudnienie przez większą część roku (budowy, melioracje), takich jednak wypadków nie było wiele. Znaczna większość zarobkuje przez cały rok.

Do drugiej grupy zaliczono gospodarstwa (rodziny), w których poza gospodarstwem pracuje ktoś z członków rodziny, bądź też te nieliczne wypadki, gdy głowa rodziny zarobkuje przez kilka miesięcy w roku, mniej jednak niż pół roku. Włączone tu zostały rodziny z rzemieślnikami (o ile rzemieślnikiem nie jest głowa rodziny), wyłączono rodziny z zarobkującymi u sąsiadów.

Trzecia grupa — wyrobownicy, to wszystkie rodziny, w których występuje praca najemna u sąsiadów, niezależnie od ilości dni tej pracy

i niezależnie od tego, czy pracuje głowa rodziny, czy też ktoś inny z jej członków. W wypadku, gdy głowa rodziny zarobkuje stale, jak w grupie pierwszej, a ktoś z rodziny wynajmuje się sąsiadom — zaliczono gospodarstwo do grupy pierwszej. Takich jednak wypadków było mało. Ze względu na małą i wciąż zmniejszającą się liczbę wyrobników wiejskich chodziło o zestawienie w tej grupie wszystkich rodzin, w których występuje zarobkowanie u sąsiadów. Tylko fakt stałego zarobkowania głowy rodziny w sektorze uspołecznionym był podstawą do innej klasyfikacji gospodarstwa, (ściśle sprecyzowanie rozmiarów zarobkowania u sąsiadów w poszczególnym gospodarstwie, np. liczby dni, nie było możliwe).

Grupa czwarta — są to wydzielone gospodarstwa, znajdujące się w sytuacji specjalnej. Przede wszystkim wchodzi tu gospodarstwa starców bez rodziny oraz pojedynczych osób, a także nieliczne gospodarstwa księży, sklepikarzy, itd. Jest to grupa zbiorcza, przeważającą jej część stanowią gospodarstwa starców.

Wreszcie do grupy piątej — zaliczono wszystkie gospodarstwa o normalnym składzie rodziny (po wyłączeniu gospodarstw starców bez rodziny i pojedynczych osób) bez stałych zarobków, nie zaliczone do żadnej z poprzednich grup.

W ten sposób grupa pierwsza reprezentuje typowe gospodarstwa chłopów-robotników, grupa ostatnia typowe gospodarstwa małorolne niezarobkujących, trzy pozostałe grupy — przejściowe bądź nietypowe gospodarstwa. Najliczniejsze są grupy pierwsza i ostatnia.

Zestawienie tych grup daje obraz zróżnicowania gospodarstw małorolnych (tab. 2).

Tabela 2

Podział rodzin małorolnych chłopów na grupy społeczne

Wyszczególnienie	Rejon południowo-wschodni		Rejon środkowo-wschodni	Rejon środkowo-zachodni	Rejon zachodni
	0,5—3 ha	3—4 ha	0,5—4 ha	0,5—4 ha	0,5—4 ha
Ogółem liczba rodzin	1273	477	988	417	522
grupy społeczne w odsetkach					
Chłopi-robotnicy	48	20	35	66	68
Rodziny z zarobkującymi członkami					
rodzin	10	16	9	6	7
Wyrobnicy	4	1	11	8	2
Rodziny wydzielone	15	7	14	12	11
Rodziny bez zarobkujących	23	56	31	8	12

Tabela 2 nasuwa kilka wniosków. Po pierwsze, wskazuje na wspomnianą już odmienność struktury gospodarstw małorolnych we wschodniej i zachodniej części Polski. Odsetek zarobkujących największy jest nie tam, gdzie występuje największa małorolność (rejon południowo-wschodni), lecz tam, gdzie istnieją możliwości zarobku.

Zróznicowanie poszczególnych wsi pod względem rozpowszechnienia zarobkowania w jednym rejonie, a nawet w jednym powiecie jest bardzo duże. Nie wszędzie istnieją jednakowe możliwości znalezienia pracy. Są rozdrobnione wsie (głównie, ale nie tylko w rzeszowskim i kieleckim) położone daleko od ośrodków przemysłowych, gdzie przechodzenie chłopów do zajęć nierolniczych jest utrudnione.

Po drugie, podział małorolnych chłopów na zarobkujących i niezarobkujących nie wyczerpuje zróżnicowania tej grupy. Wśród niezarobkujących liczna jest grupa gospodarzy znajdujących się w specjalnej sytuacji (starcy, inwalidzi). Te gospodarstwa i ich właściciele wymagają odrębnego traktowania i w analizie i w polityce.

Po trzecie, dość liczna dawniej w polskiej wsi grupa wyrobników, zarobkujących we dworach lub u sąsiadów znacznie się zmniejszyła. Nawet przy zaliczeniu do niej zarobkujących tylko dorywczo nie przekracza ona w rejonie środkowo-zachodnim 8%, a w środkowo-wschodnim — 11% ogółu małorolnych. Na uwagę zasługuje fakt, że wiek gospodarzy w tej grupie jest wyższy od przeciętnego, większy odsetek ludzi bez podstawowego wykształcenia, więcej kobiet.

Według danych z 9 wsi rejonu południowo-wschodniego, odsetek głów rodzin w wieku 40 lat i więcej w grupie chłopów-robotników wynosił 60%, w grupie niezarobkujących — 70%, a w grupie wyrobników — 82%.

Mała liczebność tej grupy nasuwa wniosek, że w żaden sposób nie można dziś charakteryzować małorolnych chłopów w Polsce jako grupy półproletariatu i biedoty wiejskiej.

Po czwarte, zróżnicowanie małorolnych chłopów jest obecnie w Polsce tak daleko posunięte, że tylko w najogólniejszych rozważaniach można tę grupę traktować jako całość. Tym bardziej niesłuszne jest utożsamienie tej całości z którąś z jej części, a więc bądź traktowanie wszystkich małorolnych chłopów jako chłopów-robotników, bądź jako półproletariatu i biedoty wiejskiej.

Wreszcie po piąte, we wszystkich grupach najliczniejsi wśród małorolnych są chłopci-robotnicy, związani w większym stopniu z pracą zarobkową niż z gospodarstwem rolnym. Wzięcie pod uwagę tej okoliczności jest szczególnie ważne przy oddziaływaniu na kierunek produkcji gospodarstw małorolnych oraz przy organizowaniu wszelkich form pracy zespołowej, ze spółdzielczością produkcyjną włącznie.

Jak zarobkowanie wpływa na dochód małorolnego chłopca i jego sytuację społeczno-ekonomiczną, wskazuje tabela 3 i 4.

Przy wszystkich możliwych zastrzeżeniach co do ścisłości danych tabeli 3, zwłaszcza dotyczących wartości produkcji, wskazuje ona, że dochód łączny zarobkujących jest znacznie wyższy, a różnica w wartości produkcji rolnej, która wypada wprawdzie na niekorzyść chłopów-robotników, nie jest znaczna. Wynika to stąd, że w gospodarstwie zatrudnieni są członkowie rodziny, i to z reguły liczniejszej u chłopów-robotników, a także z możliwości pracy w gospodarstwie w okresie urlopu i poza godzinami pracy zarobkowej.

Specjalnych badań wymaga problem określenia warunków wyboru pomiędzy zastosowaniem siły roboczej na zewnątrz gospodarstwa i za-

stosowaniem jej w gospodarstwie — przy zwiększeniu jego intensywności, rozwijaniu upraw towarowych i bardziej pracochłonnych (tytoń, inne rośliny przemysłowe) oraz hodowli. Część małorolnych gospodarstw potrafiła znacznie zintensyfikować produkcję i na niewielkim stosunkowo areale osiągnąć znaczne dochody. Jednakże nie wszystkie posiadają ku temu dostateczne warunki i umiejętności. Wydaje się, że istotną rolę odgrywa tu nie tylko wynagrodzenie pracy, ale możliwość poczynienia nakładów materiałowych i pieniężnych, ograniczona zwłaszcza w gospodarstwach drobnych, możliwość czekania na efekt gospodarczy, a także — poziom wiedzy i doświadczenia, niezbędny przy rozwijaniu innych nietradycyjnych rodzajów produkcji rolnej. Niewielka rozpiętość pomiędzy wartością produkcji rolnej w małorolnych gospodarstwach chłopów-robotników i chłopów niezarobkujących oraz fakt szerokiego rozpowszechnienia pracy zarobkowej poza gospodarstwem w okolicach, gdzie istnieją możliwości takiego zatrudnienia, wskazuje na to, że na ogół małorolny chłop wybiera raczej pracę zarobkową niż intensyfikację gospodarstwa rolnego. Gospodarstwo zaś traktuje jako pomocnicze, zatrudniające członków rodziny i dające jej znaczną część wyżywienia oraz niewielki dochód ze sprzedaży produktów rolnych.

Czy oznacza to zmniejszenie się produktywności gospodarstw małorolnych? Odpowiedź na to pytanie nie jest prosta. W gospodarstwach chłopów-robotników czynna jest mniejsza ilość siły roboczej (pomimo że rodziny są liczniejsze) oraz mniejsza jest tam wartość środków produkcji. Można więc sądzić, że wykorzystanie siły roboczej i środków produkcji jest tam bardziej oszczędne. Jeżeli zaś chodzi o rezultaty działalności produkcyjnej, to przy ich porównywaniu trzeba uwzględnić szereg okoliczności.

Tak np. tabela 3 obrazuje średnie wartości produkcji czystej dla wszystkich małorolnych gospodarstw zbadanych w rejonie. Jeżeli jednak obliczymy średnie dla różnych typów małorolnych gospodarstw w poszczególnych wsiach, obraz będzie nieco inny. Okaze się, że różnice w poziomie produkcji globalnej gospodarstw chłopów-robotników i gospodarstw chłopów niezarobkujących w danej wsi są znacznie mniejsze niż różnice, jakie istnieją w wartości produkcji globalnej obu typów gospodarstw między poszczególnymi wsiami.

Nasuwa to wnioski, że wpływ zarobkowania małorolnych chłopów na poziom produkcji rolnej nie jest tak prosty, jak się to zwykle określa. Nie chodzi tu o zaniebdywanie gospodarstwa przez chłopów-robotników. Wieś jako całość jest pewnym organizmem gospodarczym i społecznym, szereg zaś cech gospodarstwa i gospodarza określana jest przez jego przynależność do tej a nie innej wsi. Nie można też pominąć jakości gleby, utrwalonych kierunków produkcji, ogólnego poziomu kultury rolnej, warunków historycznych i wielu innych, w jakich kształtowała się wieś. Rozpowszechnienie się zarobkowania prawdopodobnie wpływa na zmiany w kierunkach produkcji wszystkich gospodarstw małorolnych we wsi.

F. Kolbusz zwraca uwagę na to samo zjawisko w woj. krakowskim, wiążąc je z brakiem siły pociągowej i bazy paszowej, w terenach szczególnie rozdrobnionych oraz z mniejszym stosunkowo arealem powierzchni

Tabela 3
Dochody małorolnych chłopów z pracy zarobkowej i z gospodarstwa rolnego^a

Wyszczególnienie	1 — 2 ha			2 — 3 ha			3 — 4 ha		
	liczba gospodarstw	zarobki na 1 gospodarstwo	wartość produkcji czystej na 1 gospodarstwo w zł	liczba gospodarstw	zarobki na 1 gospodarstwo	wartość produkcji czystej na 1 gospodarstwo w zł	liczba gospodarstw	zarobki na 1 gospodarstwo	wartość produkcji czystej na 1 gospodarstwo w zł
Rejon południowo-zachodni									
Chłopi-robotnicy	273	13 800	6 300	209	12 500	9 600	97	13 800	10 600
Chłopi niezarobkujący	88	900	6 500	200	900	10 000	255	400	12 800
Rejon środkowo-wschodni									
Chłopi-robotnicy	103	12 200	7 000	88	8 700	8 500	88	10 600	10 800
Chłopi niezarobkujący	48	400	7 400	90	1 100	10 500	155	500	12 900
Rejon środkowo-zachodni									
Chłopi-robotnicy	99	13 300	7 600	43	12 700	10 400	27	12 700	13 800
Chłopi niezarobkujący	4	—	6 000	8	—	11 000	14	100	14 000
Rejon opolski									
Chłopi-robotnicy	35	14 000	6 700	20	18 600	11 300	14	14 500	13 400
Chłopi niezarobkujący	4	—	5 600	8	400	12 900	19	—	18 400
Rejon zachodni									
Chłopi-robotnicy	96	13 300	6 800	82	13 000	9 000	35	11 800	13 800
Chłopi niezarobkujący	1	—	16 300	20	—	11 100	16	300	11 900

^a) Produkcja czysta została obliczona jako 50% produkcji globalnej w oparciu o metodę stosowaną w badaniach rachunkowiczów w IER.

pod uprawami przemysłowymi¹⁾. Słusznie podkreśla on, że w terenach o dużym nasileniu chłopów-robotników trzeba brać pod uwagę nie tylko różnice w poziomie, ale i w kierunku produkcji rolnej.

Określenie możliwości produkcyjnych małorolnych gospodarstw chłopskich wymaga specjalnych badań, rachunku kosztów produkcji, rentowności i opłacalności hodowli i uprawy poszczególnych roślin w tych gospodarstwach, w zależności od wielkości ich obszaru, gleby, położenia itd. Specjalnych badań wymaga kształtowanie się podstaw społecznych, świadomości, a także szeroko pojętych warunków bytu i perspektyw rozwojowych chłopów-robotników, ich stosunku do ziemi i do pracy w przedsiębiorstwach i instytucjach, w których są zatrudnieni, wydajność ich pracy w przedsiębiorstwie i w gospodarstwie rolnym itd.

Wydaje się jednak, że masowość i trwałość stałego zarobkowania poza gospodarstwem rolnym w rodzinach chłopów rozporządzających obszarem poniżej 3—4 ha, przewaga dochodów z pracy zarobkowej nad dochodem z gospodarstwa rolnego, znacznie większy dochód ogólny i wyższa stopa życiowa rodzin chłopsko-robotniczych w porównaniu z rodzinami małorolnych niezarobkujących, wskazuje na podstawowy kierunek rozwiązania problemu małorolności w Polsce. Jest nim przekształcenie się małorolnych chłopów w nierolników, a ich gospodarstw w niewielkie gospodarstwa pomocnicze. Zarówno plany intensyfikowania małorolnych gospodarstw, która to sprawa pozostaje otwarta i niezakończona, jak i plany uspołdzielczenia ich, które nie biorą pod uwagę skali tej tendencji i wniosków stąd wynikających, muszą zawisnąć w próżni.

Proces przekształcania się ludności małorolnej w nierolników jest procesem długim nie tylko dlatego, że nie może objąć od razu wszystkich

Tabela 4

**Odrobki, wynajem koni i maszyn w rejonie południowo-wschodnim
w gospodarstwach małorolnych**

Wyszczególnienie	Liczba gospodarstw o obszarze 0,5—3 ha	Odsetek gospodarstw				
		odrabiających	donajmujących konie		donajmujących maszyny	
			ogółem	za odrobek	ogółem	za odrobek
Chłopi-robotnicy	610	22	75	20	61	0,8
Gospodarstwa z zarobkującymi członkami rodzin	124	31	70	33	68	6
Wyrobownicy	54	72	83	69	59	9
Gospodarstwa wydzielone	186	21	75	26	59	0,5
Gospodarstwa bez zarobkowania	299	35	50	31	73	7

¹⁾ F. Kolbusz. Wpływ uprzemysłowienia kraju na karłowatą gospodarke chłopską. Nowe Drogi nr 5 1958 r.

gospodarstw i wszystkich wsi, ale także i dlatego, że odbywa się przy zachowaniu gospodarstwa rolnego, a wraz z tym całego szeregu różnorodnych więzi z całością wsi. Tabela 4 pokazuje niektóre z tych więzi, jakie powstają w związku z wynajmem koni i maszyn.

Jak wynika z tabeli 4, zwłaszcza wynajem koni jest bardzo szeroko stosowany; jest on nieraz związany ze świadczeniem odrobków i uzależnieniem się od właściciela koni.

Badania ankietowe nie mogą dać pełnej odpowiedzi na to, jaki jest charakter dość jeszcze rozpowszechnionych odrobków. Mogą one być wyrazem bardzo różnych treści wzajemnych zależności, od wzajemnych usług sąsiedzkich do wyzysku. Porównanie warunków wynajmu w różnych typach gospodarstw wskazuje na większe rozpowszechnienie formy wynagrodzenia pieniężnego u zarobkujących i mniejszy odsetek odrobków. Jest to wyrazem pewnego (choć nie całkowitego) uniezależnienia się od posiadaczy koni.

Zresztą, przy rozpowszechnionym zarobkowaniu, praca ludzka jest wyżej ceniona w wyniku jej niedostatku, a to wpływa na charakter transakcji sąsiedzkich i wzmacnia pozycję świadczącego pracę. Szczegółowe jednak wyjaśnienie tych zagadnień jest możliwe tylko na drodze badań monograficznych.

Zarobkowanie małorolnych jest jednym z istotniejszych czynników kształtujących strukturę społeczną wsi. Proces dyferencjacji gospodarstw chłopskich i ludności wiejskiej zmienił zasadniczo swoją postać. W skali masowej proletaryzację i pauperyzację zastąpiło odchodzenie małorolnych chłopów od rolnictwa. Chłop-robotnik zupełnie nie odpowiada pojęciu półproletariatu i biedoty wiejskiej. Zarobkowanie zmienia pozycję małorolnego chłopca nie tylko dzięki zwiększeniu jego dochodu. Praca najemna u prywatnych gospodarzy, choć jest w okolicach odznaczających się brakiem siły roboczej stosunkowo dobrze płatna, należy jednak do mało atrakcyjnych zajęć. Chodzi tu o zależność osobistą i pozycję społeczną związaną z tego typu pracą. Podobnie wygląda sprawa służby domowej dziewcząt. Praca w przedsiębiorstwie lub instytucji publicznej — nawet mało płatna — daje pozycję pewnej niezależności społecznej, szczególnie cennej dla chłopca, związana jest z prawem do szeregu świadczeń społecznych itd.

Zahamowanie procesu proletaryzacji jest jednym z ważnych czynników hamujących także rozwój kapitalistycznych stosunków produkcji w rolnictwie, wpływa także na wzrost płac najemnych robotników. Trudność znalezienia robotnika oraz jego drożyzna, zmusza średnie i większe gospodarstwa chłopskie do szukania takich form organizacji pracy, które pozwolą zwiększać produkcję i dochód bez zastosowania w większym zakresie pracy najemnej i nadmiernego wysiłku rodziny. W warunkach odpływu ludności od rolnictwa i braku taniej siły roboczej, chłopskie dążenia do powiększenia gospodarstwa i dochodu nie muszą przyoblekać się w kształt kapitalistyczny, zwłaszcza, gdy działa jeszcze szereg innych ograniczeń związanych z charakterem całej gospodarki i polityką państwa.

МАРИЯ ДЗЕВИЦКА

Институт Экономики Сельского Хозяйства

В а р ш а в а

ЗАРАБАТЫВАНИЕ КРЕСТЬЯН ВНЕ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

С о д е р ж а н и е

Вследствие индустриализации и развития всего народного хозяйства последовало значительное распространение зарабатывания крестьян вне сельского хозяйства.

Постоянные заработки крестьян, особенно малоземельных, осуществляемые вне сельскохозяйственного предприятия, довели к преобразованию этих крестьян частично в работников, а их хозяйства в небольшие подсобные участки.

Автор иллюстрирует в статье этот процесс преобразования при помощи данных анкеты Института Экономики Сельского хозяйства, за 1947 и 1957 гг., при чём указывает на значительную дифференциацию внутри малоземельных единоличных хозяйств. В качестве характеристической особенности этой дифференциации может послужить увеличение числа крестьян, зарабатывающих в разных отраслях общественного хозяйства, а также уменьшение — в сравнении с довоенным периодом — числа работников, занятых в сельском хозяйстве.

Зарабатывание крестьян вне сельскохозяйственного предприятия значительно влияет на доход малоземельного крестьянина и его социально-экономическое положение.

MARIA DZIEWICKA

Institute of Agricultural Economics

W a r s a w

NON AGRICULTURAL SOURCES OF PEASANT'S EARNINGS

Due to industrialization, as well as to development of the entire national economy, money earning in non agricultural labour has gained wide popularity among peasants.

Permanent labour, especially of small farmholders, in non agricultural field, actuates their transformation into non agricultural workers and their holdings into small auxiliary plots.

In this paper the authoress illustrates this process with data contained in questionnaires of Institute of Agricultural Economics circulated in 1947 and 1957 evidencing considerable structural differentiation amidst small farmholders.

Increase in the number of peasants working in various branches of socialized economy, as well as considerable (against the prewar period) diminution of the group of hired labourers constitute a characteristic feature of this differentiation. Non agricultural earning largely effect the income of small holdings farmers, and their social and economic status.